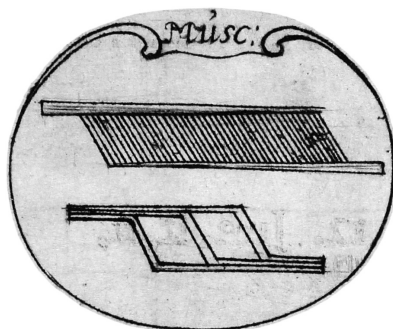

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 51
2012

With summaries

KØBENHAVN 2012
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 57.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 167.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:
Ivan Boserup, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Scandia 2000 Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-093-3

“JEG ER ALTID HERMAN LYNGES VEN OG CLIENT!”

C.F. Wegener som biblioteksbygger

AF

SVEND LARSEN

I sin grundlæggende bog om at samle på bøger skelner John Carter mellem to slags samlere: den som føjer sit navn på et bibliotek og den hvis bibliotek giver ham et navn.¹ C.F. Wegener hører til den første kategori: Wegener er nok kendt som bogsamler, men det er som historiker og som leder af det danske arkivvæsen han har sit navn. C.F. Wegener blev født i 1802 og døde i 1893. Han var fra 1826 til 1848 lærer på Sorø Akademi. I 1847 blev han udnævnt til kgl. historiograf og året efter blev han som gehejmearkivar leder af det statslige arkivvæsen. Han fratrådte stillingen som gehejmearkivar i 1882.

Wegeners virke som historiker og som gehejmearkivar er velbeskrevet. Det samme gælder hans kortvarige aktivitet i den nationale politik som – med hans eget udtryk – ejderdansk “danoman”.² Hans indsats som biblioteksbygger er dokumenteret i de fire katalogbind *Bibliotheca Wegeneriana* (1897). Katalogen indeholder en kort indledning om Wegeners bibliotek forfattet af Det Kongelige Biblioteks chef Chr. Bruun. Men derudover er Wegeners aktivitet som bogsamler ikke særlig

¹ John Carter: *Taste and Technique in Book Collecting: a study of recent developments in Great Britain and the United States*, 1949, s. 14.

² Wegeners indsats som historiker er karakteriseret af Johannes Steenstrup i *Dansk Biografisk Lexikon*, 1. udgave, 18, 1904 og af Bjørn Kornerup i 2. udgave, 25, 1943 (optrykt i 3. udg., 15, 1984). Hans indsats som arkivmand er beskrevet udførligt i flere artikler af Hans Kargaard Thomsen: Omkring Gehejmearkivets syn på arkivbenyttelse, arkivordning og –registrering i det 19. århundrede, *ARKIV*, 6, 1976, s. 108-132; Nogle omrids af Gehejmearkivets historie i 19. århundrede, *ARKIV*, 8, 1980, s. 73-103; Strukturkampen i dansk arkivvæsen 1849-1882, *ARKIV*, 8, 1981, s. 217-292. Wegeners politiske virke er beskrevet af Hans Kargaard Thomsen i indledningen til *C.F. Wegeners dagbøger 1851-1864*, 1995, og senest af Hans Vammen: *Den tomme stat. Angst og ansvar i dansk politik 1848-1864*, 2011, kap. 2.

Fig. 1: C.F. Wegener. Træsnit af H.P. Hansen, 1866. Her efter gengivelse 1882. Statsbiblioteket (Kort- og billedsamlingen)

kendt.³ Denne artikel er et forsøg på at råde bod på det. Det vil ske ved at karakterisere Wegener som biblioteksbygger: beskrive hvilke slags bøger han anskaffede, hvad han lagde vægt på, hvordan han så sit bibliotek og endelig hvad der motiverede ham til sin aktivitet. Artiklen kan ses som et bidrag til privatbibliotekets typologi og et bidrag til bogsamlerens eller biblioteksbyggerens karakterologi. Grundlaget for det følgende er breve fra Wegener til boghandler Herman Lynge.⁴ Der er tale om et ret unikt kildemateriale, ikke mindst på grund af omfanget (573 breve) og den tidsperiode korrespondancen omfatter, idet brevene er skrevet i perioden 1853-1891.

Bogsamler, bibliofil eller biblioteksbygger

Ved sin død i 1893 efterlod Wegener sig et bibliotek på 20.000 titler svarende til ca. 40.000 bind. Wegener startede tidligt med at købe bøger,

³ K.F. Plesner omtaler kort Wegeners bibliotek i *Danske bogsamlere i det 19. århundrede*, 1957, s. 119-121.

⁴ Det Kgl. Bibliotek, NKS 3985 4°. Der henvises til brevene med angivelse af dato. 46 breve er udaterede.

og han fortsatte med det til det sidste. Som 88-årig skriver han til Herman Lyngge om en bog af Marcus Meibom, som er på auktion. Han må "absolut" have bogen, da den er både sjælden og komplet (23.9.1891). Som det omtales senere var Wegener meget optaget af at hans bogkøb ikke blev kendt. Ikke desto mindre var hans bogsamling kendt allerede i samtiden, og det har Wegener når det kommer til stykket ikke haft noget imod. Der blev med mellemrum skrevet om ham og hans bibliotek i forskellige blade, og af brevene til Lyngge fremgår det, at han har læst nogle af disse artikler. Han nævner også selv sit bibliotek i en af sine publikationer, men typisk nok sker det meget diskret ved i en fodnote at citere et brev fra E.C. Werlauff til den norske arkivar, bibliotekar og bogsamler Paul Botten-Hansen. I et brev fra 1857 skriver Werlauff: "den største og vigtigste Samling af historisk og klassisk Litteratur i udsøgte Exemplarer er Conf. Rd. Wegeners; den største af naturhist. og medicinske Fag er Et.Rd. Eschrichts".⁵

Werlauff udpeger i sit brev det der er kernen i Wegeners bibliotek, nemlig de humanistiske fag. Men Wegener købte bredt ind. Han købte nye og gamle bøger, danske og udenlandske og inden for mange fag. De fleste af Wegeners breve til Herman Lyngge handler om køb af gamle bøger på auktion, men så sent som i 1891 beder Wegener Lyngge om at skaffe ham en ny bog om "Vore Jernbaner i militair Henseende (eller saadan noget)" (10.2.1891). Eftertiden har kritiseret Wegener for at ville skabe et universalbibliotek, og peget på at det var en umulig opgave som måtte give et ringe resultat.⁶ Selv om Wegener en enkelt gang har brugt udtrykket 'et universelt Bibliothek' mener han dermed ikke at han vil samle alt, men at ingen bog på forhånd er udelukket fra at indgå. Det er altså en afvisning af den specialisering, der på denne tid begyndte at blive normen for bogsamlere.

Wegener taler om sit "Bibliothekssystem" (28.2.1862) og om sin "Plan for [bogsamlingens] Forögelse" (12.10.1857). Helt klart hvad han mener med disse ord er det ikke, men han skelner mellem det han køber som humanistisk forsker og det som er af mere supplerende karakter. Wegener nævner at fag som teologi, naturvidenskab og medicin

⁵ E.C. Werlauff: *Om Dannebrog og Dannebrogordenen. En historisk Undersøgelse. Efter Forfatterens Død udgiven af C.F. Wegener*, 1872, s. XIV. Brevet var 1871 blevet trykt i (Norsk) *Historisk Tidsskrift*.

⁶ Chr. Bruun: *Bibliotheca Wegeneriana*, I, 1897, s. VII. Udsagnet gentages af H.O. Lange: Bemærkninger om dansk Bibliophilis Opgaver, *Aarbog for Bogvenner*, 1, 1917, s. 11 og af Plesner 1957, s. 120.

alene købes for bibliotekets skyld (30.6.1860). Om en auktion i Sorø giver han Lynges besked om kun at købe meget lidt: "Thi det ligger alt sammen uden for mit Fag: det er ikke til mig eller til eget Brug, jeg kjøber, det er alene for at complete Bifag i mit Bibliothek" (udat.). Samtidig kan indkøb inden for disse "bifag" opfylde en anden funktion, nemlig at udbygge samlingen af dansk litteratur i bred forstand: "Jeg foretrækker i det Hele medicinske Bøger af *Danske Forfattere*, enten de ere skrevne paa Dansk, Latin eller andre Sprog; thi derved slaer jeg to Fluere med eet Smæk" (2.11.1860). Wegener samler bredt ind, fordi de forskellige dele af litteraturen hænger sammen og det bør efter hans mening afspejle sig i samlingen. Han er meget bevidst om at han derved adskiller sig fra andre samlere. I et brev med udførlig instruktion om ikke at købe noget på en auktion skriver Wegener:

"Det er da – efter min Mening – ganske vist en smuk Samling for en mand som Afdøde [Sandberg], der som *Barn af sin Tids Mode* er gaaet op i den *lille* Literatur-Tanke, der nu synes saa Mange behagelig, men Tanken er *yderst indskrænket* og Udførelsen maatte blive det samme! Der findes Hovedskrifterne til Dansk Literatur, men Dansk Literatur i og for sig og afsondret fra den *store almindelige Literatur* er Noget i høieste Grad kummerligt og den overvældende Masse af Smaaskrifter, ofte udskaarne af større Værker, have egentlig aldeles intet andet at betyde end – Sjældenheden! Jeg veed nu, at Sjældenheds-Kræmmere, der blot betragte Bøger som Noget at *see* paa eller vise frem, ville byde disse Smaaskrifter op til Priser, som jeg hverken kan eller vil give, og da jeg har de Værker der betyde noget, bliver der saaledes fornuftigviis Intet for mig!" (15.4.1871).

Med en sådan opfattelse adskiller Wegener sig fra den tendens der allerede på den tid var begyndt at gøre sig stærkt gældende blandt bogsamlere. John Carter kalder den kabinets-teorien: en retning væk fra store brede samlinger til noget langt mindre og specialiseret – med baggrund dels i stigende bogpriser, dels i manglende plads i private hjem til stort anlagte samlinger.⁷ Wegener købte mange bøger over mange emnefelter, og som beskrevet nedenfor byggede han en særskilt bygning til sine bøger. Med det in mente er det mere korrekt at betegne Wegener som biblioteksbygger end som bogsamler eller bibliofil.

Et af de store spørgsmål i bibliofiliens historie er spørgsmålet om det er bogens indhold eller dens udseende og udstyr, der er afgørende. En

⁷ Carter 1949, s. 19.

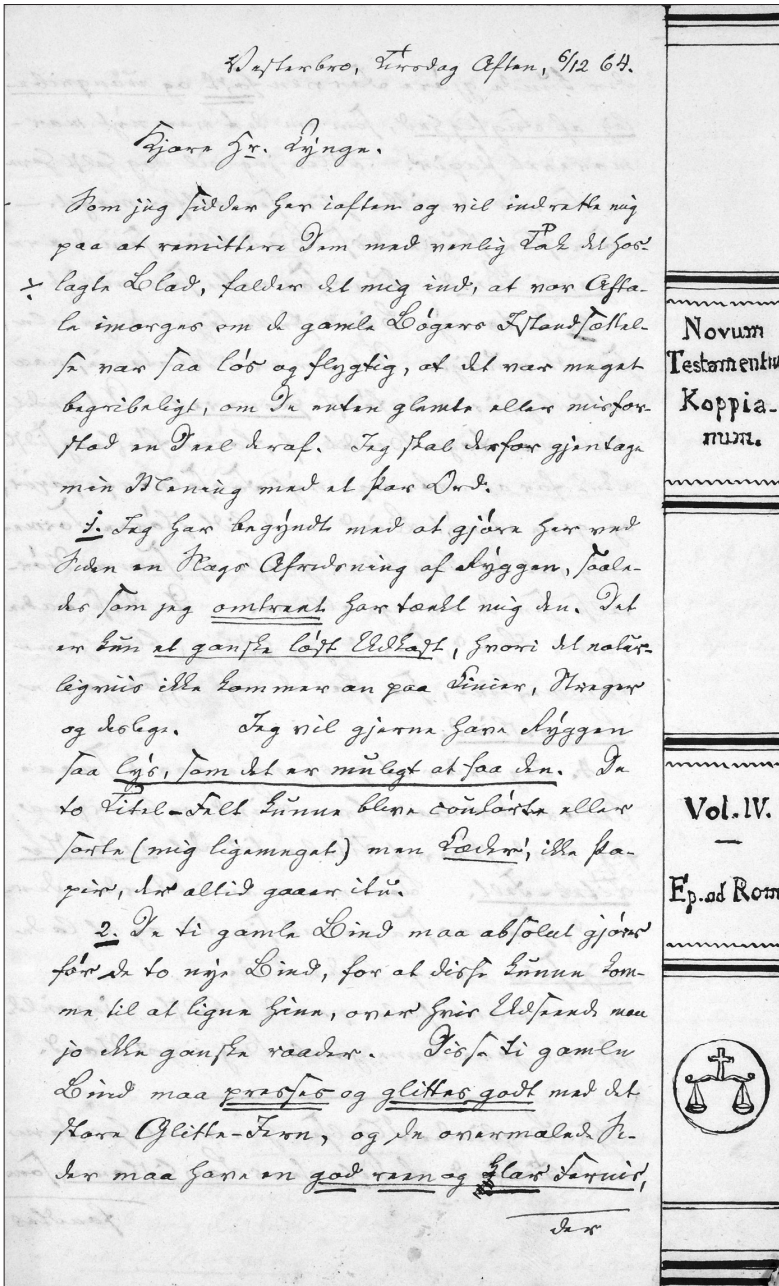

Fig. 2: Instruktion om indbinding. Brev fra C.F. Wegener til Herman Lynge 6.12.1864.
NKS 3985, fol. Det Kongelige Bibliotek.

af Wegeners samtidige var John Hill Burton (1809-1881). Som bogsamler, historiker og kongelig skotsk historiograf var han en slags kollega, og han har behandlet dette emne. Burton beskriver en type bogsamler der er "guiltless of all intermeddling with the contents of books, but in their external attributes his learning is marvellous". Her over for stiller Burton den ægte bogsamler, der både er "a reader and a scholar", og som samler langt flere bøger end han kan nå at læse i sin levetid, fordi det "in fact [is] an absolute condition of intellectual culture and expansion".⁸ Wegener hører til kategorien "reader and scholar", men det betyder ikke at han ikke havde en mening om bøgernes udstyr og udseende. Det havde han, og endda stærke meninger. Han siger det meget kort og kategorisk: "Störrelse er mere værd end Papir-Hvidhed – og alt andet" (1.5.1871). Bred margen til alle sider er vigtigst. Wegener foretrækker "et planeret Töispapir Expl. som er *stort*, for et Skrivepapirs som er beskaaret" (16.11.1857). Derfor er Wegener generelt imod nye bind om gamle bøger, fordi bøgerne bliver beskåret ved den proces, og han har ikke høje tanker om bogbindere. Han klager mere end én gang over en forskåret bog, udført af de "Folk, der altid ødelægge Böger, nemlig Bogbinderne!" (1.5.1871). En enkelt bogbinder, Chr. Nielsen, Fiolstræde, er han dog tilfreds med. Hans død noteres i dagbogen (13.3.1863), og det er et af de få steder i dagbogen hvor Wegener nævner noget vedrørende sit bibliotek. Når en bog skal indbindes sker det oftest via Lynge, som får udførlige instruktioner om hvordan det skal gøres. Han foretrækker "hvad jeg kalder et 'ordinært Velskbind', simpelt, men net og godt med Pap i Forhold til Bogens Störrelse, altsaa af en passende Förhed og Fasthed". "Forgyldninger og deslige er en Flitterstads, som intet har at betyde: et passende antal Tværstreger over Ryggen og en bredere Filet oven og nedent er nok" (1.6.1865). De bøger Wegener selv lod indbinde fik påført hans ejermærke på ryggen. Ejermærket har form af en vægtskål, enten i cirkelrund ramme eller i skjoldformet ramme. Stemplet med ejermærket skulle bogbinderen med mindst én dags varsel bestille til afhentning hos Wegener i Gehejmearkivet (6.12.1864).

På nogle punkter har Wegener et ret så funktionelt syn på sine bøger. Men han har også hvad han kalder sine "Bogkjöb-Synder" (27.1.1861). En af dem er hans køb af gamle klassikerudgaver, specielt de hollandske udgaver af græske og latinske klassikere: "smukt trykte

⁸ John Hill Burton: *The Book-Hunter, etc. A new Edition with a Memoir of the Author*. 1882, s. 25, s. 114f.

og med mange Noter”, “disse gamle Folianter og Quarter dog ogsaa Octaver i større Format, som vore Philologer spotte over, fordi de ikke ere ‘critiske’ som det hedder. Der er nu ganske vist noget sandt deri”. (2.10.1868). Wegener indrømmer altså at disse udgaver ikke længere har videnskabelig værdi, men køber dem grund af deres udseende og kulturhistoriske betydning. For eksempel beder han Lynge købe enkelte bind af en lille Elzevierudgave af Ciceros værker fra 1642, de “forekommer hyppigt i gamle Bogsamlinger, og gaar gjerne til Papir Møllen, da de ere for smaae til Urtekræmmer-Brug”. (28.2.1868).

Et helt særligt samleobjekt for Wegener var bøger der havde tilhørt den danske bogsamler Niels Foss. “Fossere er min *hemmelige* Last!” udbryder han i et brev til Lynge (27.3.1871). Niels Foss (1670-1751) samlede det største privatbibliotek for sin tid (godt 11.000 bind). Der vides ikke meget om hans aktiviteter som bogsamler, men Harald Ilsøe nævner at Foss’ samling var velforsynet med bøger vedrørende dansk-nordisk historie og filologi.⁹ Det er måske det der har inspireret Wegener. I hvert fald var Foss en slags forbillede for ham. Han koketterer ganske vist med at hans køb af ‘Fossere’ har kostet mange penge og er et “barnagtigt Liebhaveri” (16.9.1870; brev om auktion efter Høyen). Men Wegener sammenligner sig flere gange med Foss. Han fremhæver således, at Foss undertiden “ombyttede sine *allerede indbundne Bøger*, naar han kunde erholde andre, der ved ny Indbinding kunde blive bedre – ganske paa *min Maneer!*” (9.9.1866). Og da Wegener ønsker at bytte fem bind af Huitfeldts Danmarkshistorie med fem bind på stort papir sker det med den begrundelse, at “der da hos mig kunne dannes et Expl., som engang – naar jeg er længst borte fra denne Verden – vil blive ligesaa berømt som vore ‘Fossere’” (16.8.1867).

Karakteren af Wegeners bibliotek

Med sin forkærlighed for ‘Fossere’ og for gamle smukt udstyrede hollandske klassikerudgaver kan man godt tilskrive Wegener “bibliofile tilbøjeligheder”. Men grundlæggende er Wegeners bibliotek ikke et bibliofilbibliotek. Man har som modstykke til det bibliofile bibliotek sat det fagvidenskabelige privatbibliotek.¹⁰ Kernen i Wegeners bogsam-

⁹ Harald Ilsøe: *Det kongelige Bibliotek i støbeskeen. Studier og samlinger til bestandens historie indtil ca. 1780*, 1, 1999, s. 127ff. Jfr. G.L. Wads korte Foss-biografi, *Dansk Biografisk Lexikon*, 5, 1891.

¹⁰ F.eks. G.A.E. Bogeng: *Einführung in die Bibliophilie*, 1931, s. 16.

ling var humanistiske fag, og han brugte sine bøger i sin virksomhed som historiker. I den forstand var det et fagligt privatbibliotek. Og dog er det ikke den rette betegnelse for Wegeners bibliotek. Emnemæssigt gik det langt ud over den fagkreds Wegener beskæftigede sig med som historisk forsker og forfatter. Og han fortsatte med at købe bøger også efter at han var holdt op med at skrive. Heri adskiller han sig fra nogle af sine samtidige historikere. Således besluttede John Hill Burton sig for at sælge sit store bibliotek, da han holdt op med at skrive og derfor ikke længere havde brug for bøgerne.¹¹ Og om historikeren Henry Thomas Buckle (1821-1862) hedder det at “[he] was not a book-collector in the ordinary sense of the word, he was a book-reader, book-writer, and amasser of books as tools for literary work, but not a collector”.¹² Wegener gjorde det anderledes og fortsatte opbygningen af sit bibliotek helt til det sidste. Det rejser spørgsmålet om hvad der motiverede Wegener til at bruge så megen tid og så mange penge på at opbygge et bibliotek, når det tydeligvis ikke er nyttehensyn alene der har bestemt det.

Wegener skriver om sin “Bogpassion” (17.5.1870) og om de økonomiske og andre bekymringer som “Allesammen [er] Følger af denne Skrøbelighed, som jeg søger at skjule, *Bibliomanie!*” (24.11.1872). John Hill Burton tegner et billede af den lidenskabelige bogsamler for hvem auktionslokalet har samme centrale rolle som spillebordet for ludomannen.¹³ Det billede passer ikke på Wegener. Der er nok følelser involveret, men Wegener fremhæver at den fornuftige bogsamler køber efter en plan og at han ikke betaler for meget, men tværtimod venter til en given bog kan fås til en rimelig pris (13.1.1870). Og Wegener ønsker ikke at købe i store mængder, eller at den ene bogleverance ikke er ordnet før den næste kommer: “Jeg skal have Ro, Fred, *Tid til at samle mig* i Alt, hvad jeg har med at gøre” (7.2.1858). Ro og fred var hvad beskæftigelsen med bøger gav ham. Der er en markant forskel på den verden Wegener beskriver i sine dagbøger og den verden der tegner sig i brevene til Lyngø. Dagbøgerne beskriver Wegeners ageren og iagttagelser i en verden fyldt med politik, intriger og megen selskabelighed (hvoraf det meste er i embeds medfør), ligesom dagbøgerne indeholder en del om arbejdet i arkivet. I brevene til Lyngø er der mange

¹¹ Burton 1882, s. XCII.

¹² Bernard Quaritch: *Contributions towards a Dictionary of English Book-Collectors* [1892], repr. 1969, s. 45

¹³ Burton 1882, s. 59.

beklagelser over helbred og økonomi, men glæden over at opbygge et bibliotek er dog det gennemgående. En yndlingsbeskæftigelse var læsning af auktionskataloger, og Wegener lod sig ofte friste. I et brev skriver han at han har læst tre auktionskataloger med det forsæt kun at købe nogle få numre, dels fordi "jeg ingen Penge har, dels fordi jeg ingen Plads har, er gammel og paa Retur i alle Maader! Men Naturen stikker dog i mig" og han bestilte så alligevel en lang række bøger fra auktionen (19.2.1866).

Der er skrevet meget om hvad der motiverer samlere, herunder også bogsamlere. Det rækker fra psykoanalytisk orienterede "diagnoser" til mere filosofiske betragtninger om samleraktiviteten som en måde hvorpå man kan skabe mening i en kaotisk verden.¹⁴ I en grundig gennemgang af temaet 'biblioteket som passion' konkluderes, at der ikke er nogen enkelt forklaring på bogpassionen. Den stammer hverken fra bogstøttet opdragelse eller fra boglærdom.¹⁵ Wegeners egne udsagn om betydningen af biblioteket er sigende. I det politisk vanskelige år 1864 skriver han: "I denne sørgelige Tid kan man ikke tænke paa Smaating, og – dog trænger man netop nu allermest til at have Smaating at tænke paa, for derved at afdrages fra de store!" (21.11.1864). Det er bøgerne der holder ham oppe (23.10.1867) og han kvitterer til Lynges for en sending bøger: "Af Bögerne har jeg havt en – *glad Aften* igaar – og det falder sjældent i min Lod at have Glæder" (19.9.1865). Biblioteket blev hans åndehul eller som han siger det et sted: hans "Helligdom" (5.9.1870). Selv om der ikke her skal gøres noget forsøg på at dybdeanalysere grundene til Wegeners bogpassion, så finder man hos Wegener flere af de træk der kendetegner de fleste samlere, uanset hvad de samler. Det at samle får ofte en næsten esoterisk karakter, og hver af de samlede genstande bliver i en vis udstrækning en totem.¹⁶

Boghandlerens rolle

I sin bog om engelske bogsamlere fremhæver Seymor de Ricci boghandlerens betydning for mange bogsamlere og biblioteksbyggere. Han ser det som et resultat af at opbygning af bogsamlinger i stigen-

¹⁴ Således Philipp Blom: *To Have and to Hold. An Intimate History of Collectors and Collecting*, 2002.

¹⁵ Nicolaus Wegmann: *Bücherlabyrinthen. Suchen und Finden im alexandrinischen Zeitalter*, 2000, s. 171.

¹⁶ Blom 2002, s. 164ff.

de grad blev en aktivitet for rige "dilettanter" frem for en aktivitet for "antiquaries and scholars" og at der derfor var brug for kyndige mellemmænd i form af boghandlere.¹⁷ Wegener var mere "scholar" end rig dilettant, men alligevel havde Herman Lynges stor betydning for opbygningen af Wegeners bibliotek. Det hænger sammen med ting: boghandleren og Wegeners fremgangsmåde som biblioteksbygger. Herman H.J. Lynges (1822-1897) fremhæves som Danmarks første egentlige antikvarboghandler, hvis omfattende forretning havde kunder over hele Norden.¹⁸ Lynges skaffede ikke blot bøger til Wegener. Han bistod ham også med en række praktiske gøremål. Det var således Lynges, der forestod overflytningen af bøger til den særlige biblioteksbygning Wegener lod opføre bag sit hus på Vesterbrogade. Lynges blev Wegeners fortrolige, og det fremhæver Wegener gang på gang i brevene.

Wegener ønskede ikke at det blev offentligt kendt, hvor meget han købte, og han gentager ofte, at Lynges på auktioner skal købe i eget navn og ikke nævne Wegener: "De vil nok huske at mine Bogkjøb altid bliver mellem Dem og mig og at næsvise Spørgere slet ikke gjøres kloge på mit Bogkjøb. Naar disse næsvise Spørgere spørge mig, svarer jeg altid: 'ja – nogle faa enkelte Böger vil jeg kjöbe, dersom ellers mine opgivne Priser slaae til; nogle enkelte'." (18.10.1868). Han minder Lynges om "vor *fortrolige Aftale*, den nemlig at alt mit Bogkjøb, *nu* og *fremdeles*, bliver en Sag, hvorom intet Menneske veed det allermindste uden Herman Lynges! 'Jeg kjöber egentlig Intet, eller allenfals kun *ganske enkelte Böger*' – det er og bliver Parolen i Publicum og til alle andre Mennesker *uden Undtagelse*" (8.11.1872). I et brev et par uger efter dette forklarer Wegener så hvorfor det er så vigtigt for ham at hemmeligholde sine bogkøb:

"Det modsatte [at fortælle om det] vilde, som De let begriber, gjøre mig stor skade, ja gjøre mig til en – Fabel for Byen. Thi det er unægtelig sandt, at jeg gjør Meget i den Retning som *rige* eller *gale* Folk kunde finde paa, og da jeg nu, som mit hele Ydre allerede viser, ikke hörer til de første, saa maatte jeg jo regnes til de sidste." (24.11.1872).

Wegeners ønske om så vidt muligt at hemmeligholde sine bogkøb siger noget om Wegeners personlige forhold til sit bibliotek, og selvføl-

¹⁷ Seymour de Ricci: *English Collectors of Books and Manuscripts 1530-1930*, 1930, s. 89 og s. 113.

¹⁸ Aleks. Frøland i *Dansk Biografisk Leksikon*, 9, 1981. Jfr. Poul Holst: *Antikvarboghandel i Danmark 1640-1980*, 1980, s. 29ff.

gelig noget om Wegener som person. Men hans adfærd er ikke atypisk for bogsamlere, som ofte har holdt deres "tilbøjelighed" for sig selv for at undgå omverdenens uforstående kommentarer eller ligefrem latterliggørelse.¹⁹ Ønsket om at hemmeligholde bogkøbene siger imidlertid også noget om forholdet mellem boghandler og kunde. Lynges var ikke den eneste Wegener købte bøger hos. Af dagbøgerne fremgår det at han også handlede hos Reitzel. Men her betragtede man nærmest Wegener som en særling, og intet tyder på at der her var den særlige relation som opbyggedes mellem Lynges og Wegener.²⁰ I mange af brevene bestiller Wegener bestemte bøger, typisk på grundlag af auktionskataloger. Men meget overlades til Lynges vurdering, så længe bogens tilstand og pris er fornuftig. "De vil selv med sædvanlig venlig og fornuftig Omhu kjøbe eller ikke kjøbe til mig" skriver Wegener (26.4.1861). Til en auktion hvor der ikke er noget Wegener absolut må have, skriver han til Lynges at der sikkert er en del "som nok kunde passe for mit Bibliothekssystem – hvis Ingen ellers vil give noget for det. Jeg maa have en ganske lille bitte Regning i det hele!!! Husk nøje derpaa, og gjør saa hvad De vil!" (28.2.1862). Wegener værdsætter Lynges indsigt og omsorg, og han fremhæver Lynges indsats. Det gør han blandt andet i et brev om auktionen efter historikeren H. M. Velchow: "Der var jo enkelte Ting, som vilde være *Rariteter og Prydelser* for vort Vesterbroeske Bibliothek, hvis Samling skylder Dem saa meget, at jeg næsten maa dele Æren for det med Dem!" (7.10.1862).

Forholdet mellem Wegener og Lynges var grundlæggende en forretningsrelation, og den synes at være fungeret helt uden gnidninger. Wegener holder sig ikke tilbage med kritik. Kritikken rammer som nævnt bogbindere, men også udenlandske boghandlere og danske bogsamlere må ind imellem holde for, og Wegener synes generelt at der er "Mangel paa Begreb om Bibliotheksvæsen" (13.1.1870). Men kun i ganske få breve er der et kritisk ord til Lynges. Således kritiserer Wegener sprogbrugen i et af Lynges kataloger. Slesvig, Holsten og Lauenborg burde ikke stå sammen, men rubriceres som "Holsten m.m." og Wegener kan heller ikke lide benævnelsen 'Hertugdømmerne', som mange bruger om Slesvig og Holsten under ét (23.8.1862). Det der startede som en forretningsrelation udviklede sig til et venskab. I brevene er der personlige hilsner og regelmæssigt henvisninger til Wegeners besøg i Lynges butik eller Lynges besøg hos Wegener, og i

¹⁹ Carter 1949, s. 3.

²⁰ Julius Clausen: *Carl Andreas Reitzel*, 1944, s. 76ff.

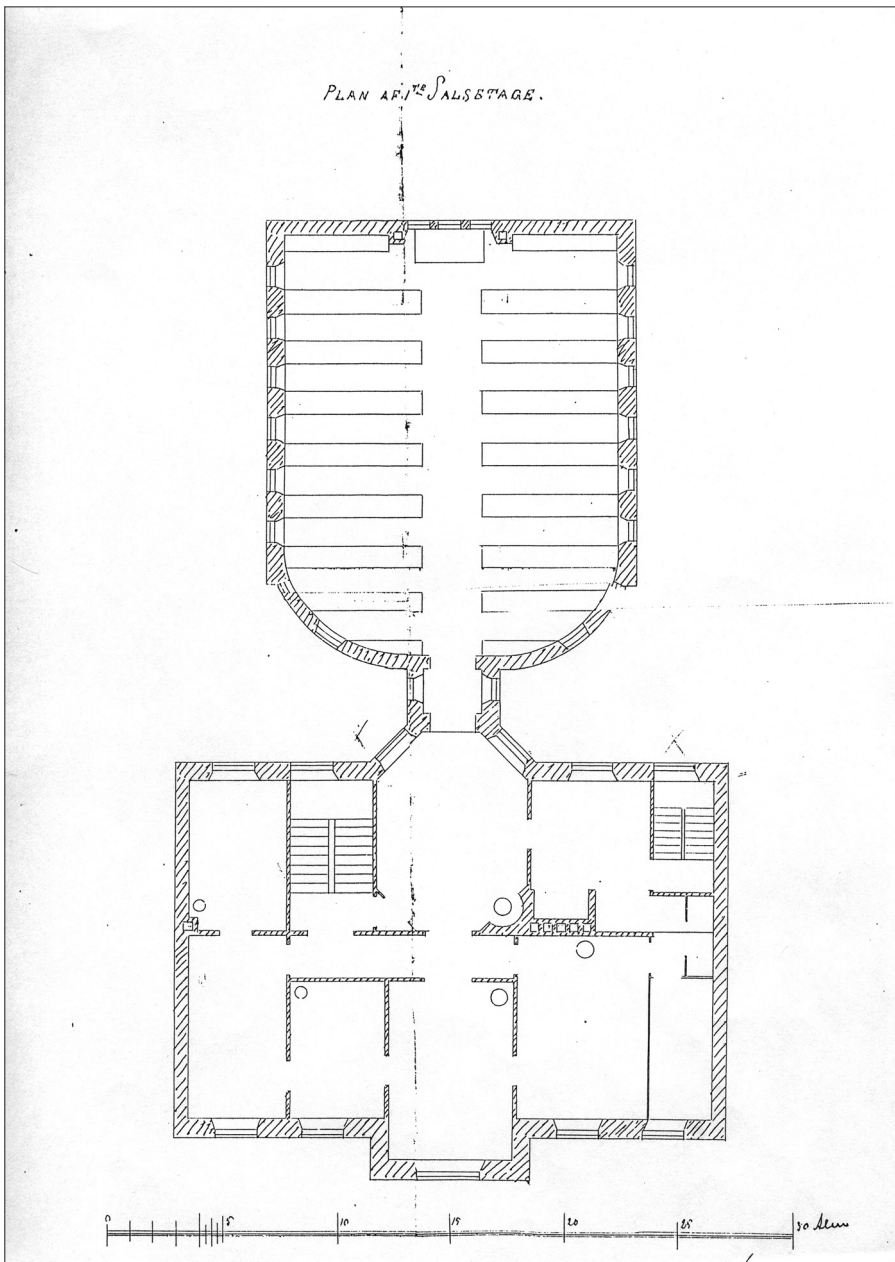

Fig. 3: Grundplan over Wegeners biblioteksbygning. Biblioteksrummet er placeret på 1. sal med en smal gang fra Wegeners lejlighed. Tegning i Wegeners privatarkiv. Rigsarkivet, privatarkiv nr. 6567.

1883 kvitterer Wegener for en hilsen til fødselsdagen: "Jeg er saa vel som en 80 aarig kan vente, og jeg er altid Herman Lynges Ven og Client!" (udat.). Som 89-årig, godt et år før han døde, sendte Wegener sit sidste brev til Herman Lynge. Det var en besked om at se efter 'Fossere' på en forestående auktion (27.4.1892).

Bibliotekets skæbne

Som bemærket af Chr. Bruun hører Wegener til den meget lille kreds af danske biblioteksbyggere, som har opført en særlig bygning til deres bibliotek. Ud over Wegener er det Thott og Suhm.²¹ I 1857 var Wegener flyttet fra en bolig inden for voldene til eget hus på Vesterbrogade (nr. 60). Flytningen skete også for at få plads til det voksende bibliotek. Men pladsen blev hurtig for trang. I 1862 skriver han til Lynge:

"Til mine mange Ulykker hører nu ogsaa at der er ingen Plads mere i min Bogstue. Hvad gjøre vi herved? Sælge Doubletter og overflødige Böger? Men – dertil har jeg endnu for lidt, og desuden ingen Tid til at undersøge dette. Kort sagt: jeg er en plaget Mand! Kom engang at trøste mig!" (11.10.1862).

Løsningen kom da Wegener tjente ekstra penge som en af eksekutorerne i boet efter kong Frederik 7. Penge brugte han til at opføre en særskilt bygning til biblioteket. Den blev opført i haven bag beboelsesejendommen og adgangen til biblioteket skete via en smal gang mellem bibliotek og Wegeners lejlighed. Denne indretning i sig selv viste at der var tale om et privat bibliotek. Wegeners bibliotek forblev i dette hus, indtil det i 1902 blev overført til det nyåbnede Statsbibliotek i Aarhus.

Et af de spørgsmål der går igen i historier om bogsamlere og biblioteksbyggere er spørgsmålet om hvad der skal ske med biblioteket efter ejerens død. Nogle forholder sig slet ikke til spørgsmålet, men overlader svaret til de efterladte. De der forholder sig til det kan deles i to grupper. Den ene gruppe mener at bøgerne skal i cirkulation igen til gavn og glæde for nye samlere og biblioteksbyggere. Den anden gruppe mener at et givent bibliotek bør holdes samlet, fordi det er samlingen der har værdi snarere end de enkelte bøger (ind imellem spiller ønsket om at sikre et navn for eftertiden dog også ind her). Der er eksempler på kendte bogsamlere og biblioteksbyggere i hver

²¹ *Bibliotheca Wegeneriana* 1897, I, s. VI, hvor der gives en beskrivelse af Wegeners boghus.

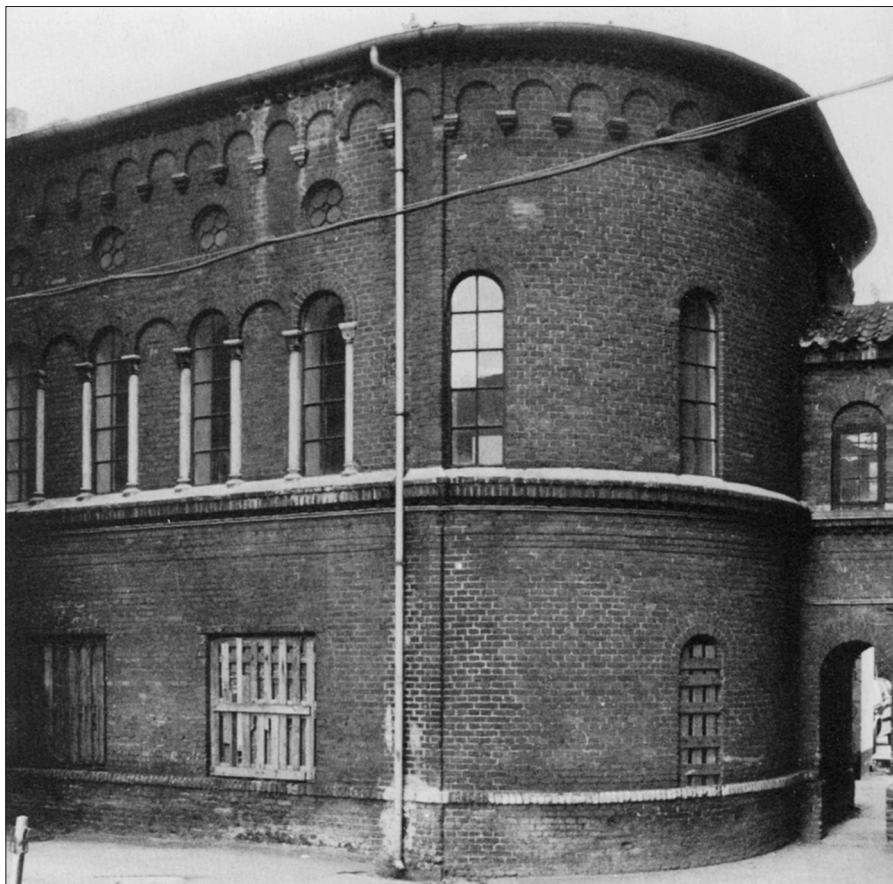

Fig. 4: Foto af Wegeners biblioteksbygning Vesterbrogade 60 B. Til højre skimtes gangen mellem bibliotek og lejlighed. Foto fra *Vesterbro. En forstadsbebyggelse i København*. Miljøministeriet 1986.

gruppe. Den engelske historiker Edward Gibbon er et eksempel. Han pointerede at "I am a friend to the circulation of property of every kind, and besides the pecuniary advantage of my poor heirs, I consider a public sale as the most laudable method of disposing of it. From such sales my books were chiefly collected, and when I can no longer use them they will be again culled by various buyers according to the measure of their wants and means". Han pegede også på at han med sine seks bind om Romerrigetets undergang nok havde sikret sit navn

for eftertiden, uden at navnet skulle sættes på et bibliotek.²² Wegener hører til i den anden gruppe. At han kendte problemstillingen ses af et brev, hvor han omtaler en avisnotits om Edvard Collins bogsamling. Den er nu sat på auktion da den ikke har kunnet sælges samlet med forpligtelse til at holde den samlet (3.9.1886). Wegener overvejede på et relativt tidligt tidspunkt i sin samlerkarriere at give sit bibliotek væk for at støtte danskhedens sag i Slesvig. I 1851 skriver han i et brev til A. Regenburg: "Fik vi en rigtig reen dansk Realskole i Flensborg, kunde jeg – Gud hjælpe mig – fristes til at give den selve corculum meum, mit rare Bibliothek ...".²³ Det blev ikke til noget, og senere bestemte Wegener i sit testamente hvad der skulle ske med biblioteket. Historien herom skal kun gengives i al korthed, da den allerede er beskrevet udførligt.²⁴ Wegener bestemte at biblioteket skulle sælges samlet enten til staten eller til en institution (eller en person) der ville holde det samlet. Hvis dette ikke lykkedes, var bestemmelsen at biblioteket skulle sættes på auktion. Samtidig bestemte testamentet at der skulle laves en katalog over samlingen. En sådan fandtes ikke, idet Wegener kunne finde bøgerne efter hukommelsen, og det var jo tilstrækkeligt når ingen anden havde adgang. Selve registreringen af de mange bøger gik stærkt, men redigeringen tog tid, og de fem katalogbind forelå først i trykt form ved årsskiftet 1897/98. På det tidspunkt foregik forhandlinger om at købe biblioteket til Statsbiblioteket i Aarhus. I 1892 nedsatte Kultusministeriet en kommission om oprettelse af et statsligt bibliotek i Aarhus. Kommissionens formand blev Det Kgl. Biblioteks chef Chr. Bruun, og Bruun tog initiativ til at kommissionen besigtigede Wegeners bibliotek kort efter at Wegener var død i maj 1893. I sin betænkning fra samme år foreslog kommissionen at staten købte biblioteket til et kommende bibliotek i Aarhus. I kommissionsbetænkningen fremhæves at Wegeners bibliotek var anlagt med "Brug og Nytte for Øje, ikke til at stadse eller til at prange med", og at det derfor vil passe i et nyt 'Stats-Provins-Bibliothek' i Aarhus.²⁵ På grund af uenighed om prisen blev købet dog ikke til noget i første omgang. Boet efter Wegener havde sørget for en vurdering af biblioteket, og den blev gennemført

²² Geoffrey Keynes: *The Library of Edward Gibbon*, 1940, s. 26.

²³ A. Regenburgs og C.F. Wegeners Brevveksling (1849-1852) om den slesvigske Sprogordning. Ved Holger Hjelholdt. *Danske Magazin*, 7. række, 4, 1947, s. 316.

²⁴ Emanuel Sejr: *Statsbiblioteket. Forhistorie og tilblivelse*, 1963, sp. s. 58-59.

²⁵ *Betænkning afgiven af den om Oprettelsen af et Stats-Bibliothek i Aarhus nedsatte Kommission*, [1893], s. 5.

af antikvarboghandler Lyngge, som var en af boets eksekutorer, og han må jo siges at have et godt kendskab til biblioteket! Vurderingen lød på 44.000 kr. (grundlaget for betaling af arveafgift), men i Finansudvalget blev det oplyst at bevarede regninger viste at biblioteket havde kostet Wegener ca. 100.000 kr. Da staten så endte med at kunne købe det for 35.000 kr. var der politisk enighed om at det var et fornuftigt køb – måske ligefrem i Wegeners ånd?

Wegeners bibliotek blev solgt til staten i 1898, men bøgerne blev stående i huset i Vesterbrogade til den nye biblioteksbygning i Aarhus kunne tages i brug i 1902. I Statsbiblioteket blev bøgerne behandlet som lignende samlinger: bøgerne fra Wegeners bibliotek blev ikke holdt samlet, men placeret efter emne. Alle bøger er mærket med stemplet 'Bibliotheca Wegeneriana'. Bibliotheca Wegeneriana findes altså ikke længere som særskilt bibliotek. Men bøgerne eksisterer og opbevares i samme bibliotek. De er et vidnesbyrd om en bemærkelsesværdige indsats fra en dansk biblioteksbygger, en indsats som også byggede på en langvarig og frugtbar relation mellem boghandler og biblioteksbygger.

SUMMARY

SVEND LARSEN: *C.F. Wegener as library builder*

C.F. Wegener (1802-1893) was a Danish historian and archivist. His activities as historian and as leader of the Danish national archives (1848-1882) are well known and described in literature. Wegener is also known as owner of a big private library, and he is one the very few Danish book collectors who had built a separate building for his collection. Wegener's library was bought by the state in 1898 to be transferred to the new State Library in Aarhus which was being built at the time. The 40.000 volumes are still housed in the State and University Library.

There is a printed catalogue of the library *Bibliotheca Wegeneriana* (1897; 4 vol.). It has a short introduction by Christian Bruun, head of the Royal Library, who had known Wegener. But otherwise Wegener's activities as a library builder have not been described. This article is an attempt to remedy this. The article is based on the 573 letters Wegener sent to his preferred bookseller Herman H. J. Lyngge (1822-1897). The letters (now in the Royal Library) were written between 1853 and 1891 and they give insight in the character of Wegener's book collecting.

